

2020

Éva Gefferth
Mária Herskovits

Samo
treba tražiti...

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

“Poboljšanje kvalitete sustava stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih radnika”

Partner u projektu :

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

Projekt provodi:

u konzorciju sa:

Projekt je sufinancirala EU iz Europskog socijalnog fonda.

Ovaj projekt provodi konzorcij na čelu sa SPAN Consultants u partnerstvu s CIEP, WUS Austria i CINOP.

Projekt je započeo 2. svibnja 2012. i provodit će se do kraja travnja 2014.

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost SPAN Consultants.

Agencija za odgoj i obrazovanje:

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

Tel: 01/2785 000, Fax: 01/2785 001

E-mail: agencija@azoo.hr

Web: www.azoo.hr

Za više informacija o EU fondovima:

www.strukturnifondovi.hr

Za više informacija:

Agencija za odgoj i obrazovanje:

E-mail: agencija@azoo.hr

www.azoo.hr

Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih:

E-mail: ured@asoo.hr

www.asoo.hr

Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava:

E-mail: info@mrms.hr

www.mrms.hr

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta:

E-mail: odgojiobrazovanje@mzos.hr

www.mzos.hr

ÉVA GEFFERTH – MÁRIA HERSKOVITS

Samo treba tražiti...

*Odgojno-obrazovnim radnicima i roditeljima o
darovitoj djeci*

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2014

NAKLADNIK

Agencija za odgoj i obrazovanje
Donje Svetice 38, 10000 Zagreb
www.azoo.hr

ZA NAKLADNIKA

Vinko Filipović, prof.

PRIRUČNIK PRIREDILA

Renata Ozorlić-Dominić

1. izdanje: 1989. Megyei Pedagógiai Intézet / Pedagóski institut županije Szólnok

© Éva Gefferth, Mária Herskovits, 1989., 2004., 2009., 2013.

© AZOO 2014.

PREVELA S MAĐARSKOG

Rókus Kalapis

LEKTURA

Mirela Travar

DIZAJN NASLOVNICE

Barna Dukay

GRAFIČKA PRIPREMA

András Láng

Vaša djeca nisu vaša djeca.
Ona su sinovi i kćeri čežnje života za samim sobom.
Ona dolaze kroz vas, ali ne od vas,
I, premda su s vama, ne pripadaju vama.
Možete im dati svoju ljubav, ali ne i svoje misli,
Jer ona imaju vlastite misli.
Možete okućiti njihova tijela, ali ne njihove duše,
Jer njihove duše borave u sutrašnjoj kući, koju vi ne možete posjetiti čak ni u
svojim snima.

Vi se možete upinjati da budete kao oni, ali ne tražite od njih da budu poput
vas.
Jer, život ne ide unatrag niti se zaustavlja na prekjučerašnjici.

Kahlil Gibran, *Prorok* (preveo Marko Grčić)

Predgovor hrvatskom izdanju

U našim je školama svaki oblik stručnog usavršavanja koji učiteljima pomaže u podizanju kvalitete rada s djecom s posebnim potrebama – dobrodošao.

Ova knjižica uvaženih mađarskih stručnjakinja, Eve Gefferth, bivše voditeljice Odsjeka za psihologiju odgoja i obrazovanja, Instituta za psihologiju Mađarske akademije znanosti i Marie Herskovits, bivše voditeljice centra za darovitu djecu u Budimpešti, pomoći će da naši učitelji pronađu niz korisnih i praktično primjenjivih informacija i savjeta za rad s darovitim učenicima.

Oni se odnose na upoznavanje najčešćih predrasuda vezanih uz darovitu djecu i programe za darovite, uz definiranje darovitosti (upoznavanje sastavnica i vrsta darovitosti), pokazatelje darovitosti u djeteta (intelektualne, kreativne i motivacijske), najčešće probleme povezane s darovitošću te načine kako pomoći darovitoj djeci.

S obzirom na to da darovito dijete može predstavljati veliki izazov učitelju, upoznavanje ovih tema sigurno će pridonijeti razumijevanju potreba i osobina te djece, a učitelju olakšati individualizaciju pristupa. Knjižica nudi niz korisnih listi pokazatelja u ponašanju djeteta koje mogu pomoći i u početnim koracima stručne identifikacije darovitih učenika.

Ne smijemo zanemariti niti kontekst zemlje iz koje nam dolaze ovi korisni savjeti. Ulaskom u EU naša susjedna zemlja Mađarska mogla bi nam poslužiti kao uzor u skrbi za darovite. Ona je na iznimno učinkovit način izgradila mrežu potpore za javne institucije i nevladine udruge koje rade za darovite Hungarian Talent Program (<http://www.tehetsegprogram.hu/node/54>), te je iz EU fondova povukla značajna financijska sredstva za konkretnu materijalnu podršku svima onima koji rade za dobrobit darovite djece i učenika.

Zato ovu knjižicu preporučujem u nadi da će biti poticaj ne samo našim vrijednim učiteljima već i našim obrazovnim autoritetima da se ozbiljnije pozabave Nacionalnim programom za darovite kao i načinima njegova financiranja u Hrvatskoj kao članici EU.

Zagreb, 2. rujna 2013.

Jasna Cvetković –Lay, dipl.psih. ECHA spec.
Voditeljica programa Centra „Bistrić“

Predgovor četvrtom mađarskom izdanju

Već se treći puta izdaje ova knjiga općepoznatog autorskog para, koja je prigodom prvog izdanja odigrala važnu ulogu popunjavajući postojeću prazninu. Od tada su obje autorice objavile brojne znanstvene radove na temu darovitosti, sudjelovale na mnogim međunarodnim i nacionalnim konferencijama, znanstvenim istraživanjima te obučile brojne nastavnike za rad s darovitima.

Može se postaviti pitanje: *zašto se upravo njihova knjiga „Samo treba tražiti... ponovo pušta u opticaj“*

Knjiga koja je prvi put izdana 1989., obnovljena je i u sadržaju i u vanjštini, te prati diljem svijeta provedene promjene. Pruža suvremena osnovna saznanja o darovitosti, njezinim karakterističnim pojavnim oblicima te, umjesto dugih opisa, daje praktične savjete zainteresiranim za darovitost.

Pružajući novosti i onim čitateljima koji su onomad čitali knjigu, s obzirom na to da su pojedina poglavlja obogaćena novim dijelovima, kao utvrđivanje darovitosti, tipovi darovitosti, ispodprosječnost u rezultatima te stručnom bibliografijom. Knjiga je izrazito razvojno orijentirana, naglasak se prebacuje s otkrivanja na razvijanje darovitosti.

Knjiga pruža stručna znanja u popularnom obliku svima koji smatraju važnim poticanje darovitosti i njegov razvoj.

Može se primijeniti kao udžbenik i pomoćni pedagoški materijal kod obrazovanja nastavnika, njihova dodatnog osposobljavanja pa čak i u istraživačkom radu. Pruža praktične smjernice za rad u školama na razvijanju darovitosti.

Knjiga će vjerojatno inspirirati ne *samo za traženje, već i za otkrivanje darovitosti*.

Ilona Heimann

Budimpešta, 19. ožujka 2004.

Uvod

Kada se pojavilo prvo izdanje ove knjige 1989. godine, tema brige o darovitoj djeci bila je novitet u Mađarskoj. I danas je aktualna, jer se zadatak brige o darovitima ne može smatrati potpuno riješenim. Ova važna tema ne pojavljuje se ni u osnovnom obrazovanju pedagoga, ali nas veseli da joj se u poslijediplomskom osposobljavanju u Debrecinu (KLTE), kao i u Budimpešti (ELTE), već više godina kontinuirano pridaje odgovarajuća važnost uvođenjem nastavnog smjera i zasebnog stručnog ispita. Od 1994. godine djeluje Centar za brigu o darovitima */Tehetséggondozó központ/* u sklopu Glavnogradskog Pedagoškog Instituta */Fővárosi Pedagógiai Intézet/*, gdje se uz akreditirane tečajeve dodatnog učenja roditeljima i pedagozima pruža mogućnost pohađanja individualnih savjetovanja i specijaliziranih programa.

Na temu darovitosti u proteklih je 15 godina na mađarskom jeziku objavljeno mnogo knjiga, članaka i zbornika. Dosljedno smo ih ugradili kao referentne izvore u ovo značajno prerađeno izdanje i nadopunili saznanjima koja se odnose na teorijska pitanja darovitosti. Zadržali smo primjere uzete iz života jer se s tom djecom svatko može susresti bilo kada tijekom školskog nastavnog sata, tijekom izvanškolskim slobodnih aktivnosti, pa čak i u svome domu.

Ako pokušamo registrirati promjene u svijetu, njihova je zajednička značajka da se naglasak s otkrivanja prenio na razvoj, odnosno *da se stupnjevito otkrivanje ugradilo u proces razvoja*. Kao što smo i ranije tvrdili, u dječjoj se dobi vrlo rijetko može decidirano govoriti o darovitosti (zbog kratkoće ipak koristimo taj izraz), ono što možemo zamijetiti su znakovi koji ukazuju na darovitost, „sumnju“ na darovitost ili potencijalnu darovitost, odnosno, kako je još 1918. lijepo rekao Géza Révész, „sklonosti usmjerene ka darovitosti“. Odabir je sve stroži i pouzdaniji. Umjesto prijemnih ispita svuda u svijetu nastoji se djecu „za koju se sumnja da su darovita“ u više razolikih područja uključiti u programe pobuđivanja interesa i onih koji obogaćuju, odnosno, razvijaju njihovu darovitost, gdje se ta djeca, tijekom višestupanjskog izbora profitiraju, te se svatko razvija sukladno svojim mogućnostima. Temeljem Renzullijeva modela „rotirajućih vrata“, smatra se da je oko 25% djece potencijalno darovito te za njih vrijedi pokrenuti zaseban program. To nije neuobičajeni postupak, jer se oduvijek u nekim područjima (sport, matematika, glazba) upravo tako odvijala selekcija.

Otkrivanju darovitosti nije cilj da za pojedino dijete izjavimo da je darovito. Etiketa darovitosti štetna je i treba se izbjegavati jer se pred dijete stavljaju očekivanja za koja je potpuno neizvjesno hoće li ih moći ispuniti. Budimo oprezni, uporaba etikete nesposobnost, također u sebi krije opasnosti. Cilj otkrivanja jest, da u što više djece primijetimo znakove koji upućuju na darovitost i da je razvijamo na odgovarajući način. Moramo znati da ako provodimo odabir po vrlo strogim kriterijima, tada se najčešće izdvaja tzv. grupa „školske darovitosti“ u koju spadaju djeca sklona usvajanju veće količine znanja od ostalih. Postoji opasnost da talenti djece koja pokazuju nejednake rezultate, ostaju neprimijećeni. Objavljivanje novog izdanja naše knjižice namijenili smo skretanju pozornosti, kako bismo pronašli i prepoznali u raznolikim, često vidljivo kontradiktornim, te

eventualno nama neugodnim karakteristikama djece, obećavajuću darovitost koja zaslužuje razvijanje.

Izbjegavali smo duge opise, ali ako netko želi dublje ući u pojedine teme, tada u recentnoj literaturi na mađarskom jeziku može pronaći zanimljive raščlambe. Tome pomaže i popis literature na kraju ove knjige.

Zašto se trebamo baviti darovitom djecom?

Gotovo u svakoj školi ima darovite djece na području umjetnosti, sporta, organiziranog vođenja, prirodnih znanosti ili jezika, a ponekad i na više područja istovremeno. Neke od njih svatko poznaje jer pobjeđuju na natjecanjima, dok druga ostaju nepoznata. Zna se dogoditi da je neko dijete loš učenik, a darovitije je od svih ostalih učenika u razredu i to se ili zna i žale ga i boje se da će se izgubiti ili to uopće ne naslućuju. Činjenica je da se samo manji dio darovite djece otkriva i prepoznaje u predškolskoj ili školskoj dobi. Eventualno ih primjećuju zbog narušavanja reda. Ostali učenici ih ponekad smatraju „štreberima“ ili osobenjacija te ih zbog toga izopćuju. Događa se da se sami odvajaju od svojih vršnjaka jer njihova zainteresiranost i sposobnost poimanja uvelike odstupa od ostalih, pa ih zato uzrujava „tupoglavost“ ostalih. Zbog svega toga, često im nije lako u školi. Za njih se može reći da su sretni ako ih barem vlastita obitelj tretira sukladno njihovim sposobnostima. Često su nemirna, stalno zapitkuju ili žele davati odgovore. S obzirom na to da takvo ponašanje u školama baš ne vole i ne odobravaju ga, darovita djeca vrlo često upadaju u riječ, eventualno postaju agresivna, jer im se čini da nikako ne mogu doći do izražaja. Ako često ne dobiju odgovore na svoja pitanja ili ako odgovori ne zadovoljavaju njihovu povećanu znatiželju i želju za znanjem, te ih se možda i prekori zbog postavljanja pitanja i stalne uznemirenosti, oni s vremenom, nažalost, nauče (zaključče) da njihova okolina znatiželjnu i znanja željnu djecu baš i ne simpatizira. Tada se djeca ili prilagođavaju razini svojih vršnjaka i negiraju svoje osobite sposobnosti, pa se u tišini dosađuju i gube svaki interes za školu ili „prave cirkus“, nered i postaju neposlušna, a u krajnjem slučaju mogu se čak i razboljeti. Nova saznanja psiholoških i pedagoških istraživanja o darovitosti, koja se skriva iza različitih „maski“, definitivno su povećala učinkovitost rada odgajatelja.

Pogledajmo dva primjera kada u školi nije bila uočena darovitost djeteta.

Iza maske prkosa

Nakon što se Judita upisala u prvi razred, ubrzo je uočeno njezino prkosno ponašanje. U početku je izvikivala ispravne odgovore, zatim je postala nepažljiva i neposlušna, nije radila ono što je učiteljica tražila od nje. Nije uvijek ni pisala zadaće. U trećem je razredu učiteljica rekla roditeljima: „Ovo dijete vrlo teško uči.“ Tada su se roditelji obratili stručnom savjetniku. Juditu su testirali. Rezultat je bio: ne razmišlja sporo, već prebrzo za svoju dob. U testovima inteligencije postigla je ekstremno visoke rezultate. Škola ne da je više, već je puno manje očekivala od onog što bi ona mogla ostvariti i Judita je „odbacila“ školu u kojoj su je tako krivo procijenili. Bilo je potrebno mnogo zajedničkog rada da se Judita primiri i počne pokazivati svoje sposobnosti.

Kada roditelj pronađe rješenje

U prvom tjednu svog školovanja, Blaž je išetao iz škole i tramvajem otišao u dječju knjižnicu gdje je znao ostajati i čekati dok majka obavi nabavku. U miru je čitao te u podne otišao kući. Suprotno djetetu navedenom u prvom primjeru, Blaževe su sposobnosti roditelji prepoznali i pronašli specifično rješenje za sve češće konflikte u školi: brblja, ne prati, ne piše zadaće, dobacuje na satu. Počevši od trećeg razreda, u ožujku su mu omogućili da položi razredni ispit s cjelogodišnjim gradivom, ostatak školske godine poslali su ga svojim prijateljima u Njemačku da tamo ide u školu. Svatko je dobro prošao: učiteljica se radovala što joj nitko ne ometa sat. Blaž nije bio prisiljen zbog dosade praviti izgrede te je za dvije godine naučio njemački. Sve se to može zahvaliti isključivo hrabrosti, domišljatosti i mogućnostima roditelja.

S ovakvim i sličnim slučajevima susreće se velik broj pedagoga. Netipične situacije uvijek iziskuju jedinstvene načine rješavanja, u kojima postoji potreba za domišljatošću te posebne napore svih sudionika – roditelja, pedagoga i djeteta. Poznati su nam brojni slučajevi kada je darovito dijete imalo sreću jer je odgajatelj prepoznao njegovu darovitost, bilo što je bila lako prepoznatljiva, bilo zato jer je odgajatelj imao „oči“ s kojima je vidio da se u djetetu, koje se nesvakodnevno ponaša, krije uspavana klica darovitosti. Ne može se očekivati da naši pedagozi bez ikakve pripreme budu za to sposobni. Nedostatak osposobljenosti proizlazi iz toga što se u preddiplomskom obrazovanju nastavnika na višoj školi i fakultetu pruža premalo pedagoških i psiholoških saznanja, koja se mogu prikladno primijeniti u praksi. Zbog nedostatka informacija, lako se stvaraju predrasude. Pogledajmo nekoliko takvih predrasuda.

Što „običan čovjek“ misli o darovitosti?

Uobičajene predrasude

Od pradavnih vremena postoje predrasude i mitovi o darovitosti. Oni imaju stvarne korijene jer su darovitosti raznorodne. Predrasude glede darovitih ljudi, unatoč svim znanstvenim ispitivanjima, žive i djeluju sve do danas (Soller, 2003). U svakodnevnom životu više se zamjećuju neusklađeni i specifično daroviti, nego što je njihov stvarni omjer među darovitima.

„Žgoljavi mali profesor“

Prema jednoj, možda najčešćoj predrasudi, daroviti su tjelesno slabašni i boležljivi. Ako neko darovito dijete nosi naočale, često čujemo: „Previše je čitalo“. Nasuprot tome, prosječno dijete je samo kratkovidno. Događa se i da netko svoju tjelesnu slabost, nespretnost ili eventualni tjelesni nedostatak kompenzira povećanim intelektualnim dosezima i na taj način uspijeva stvoriti ravnotežu u svom životu.

Pisac János Arany ovako piše o sebi:

„Ovakav tanak, nespretan za fizičku muku

Dao sam glavu mudrom nauku.“ (iz pjesme „Na sajmu“)

Prema rezultatima međunarodnih ispitivanja provedenima na darovitoj djeci, ovo je rjeđi tip. Najveći broj darovite djece je zdravije i snažnije od prosjeka za svoju dob, dok se mnogo darovite djece ističe upravo svojom neizmjernom energijom i izdržljivošću.

Genijalac = luđak

Mnogi misle da raspoloženje darovitih ljudi stalno varira, da su to neuravnotežene osobe te da golema intelektualna ili umjetnička darovitost iskrivljuje njihovu harmoniju ličnosti. Uvriježeno mišljenje, koje živi još i danas, jest da genijalca dijeli samo jedan korak od luđaka. Sigurno je da je u pojedinim slučajevima tako, ali i suprotno je istinito, zavisno od toga mislimo li na Nietzschea ili Goethea, Van Gogha ili Raffaella. Mnogo darovitih ljudi, upravo zbog stalnih konflikata sa svojom okolinom, postaje disharmonično. Međutim, činjenica je da su daroviti, stvara često već u dječjoj dobi „teške osobe“ i potrebna im je stručna pedagoška pomoć kako bi bili sposobni za najnužniju prilagodbu.

Samotna darovitost

Rašireno je mišljenje da darovitu djecu drugi učenici drže za štrebere, knjiške moljce ili osobenjake, pa se stoga s njima ne druže i oni ostaju van zajednice. To zasigurno vrijedi za nekoliko darovitih kojima je iznimno teško naći odgovarajućeg sugovornika. Primjerice, jedan četverogodišnji dječak u vrtiću svojim vršnjacima priča o planetima i sunčevim sustavima, na što ga ostali napuštaju s obrazloženjem: „Laže, ne mogu se s njim igrati“. Istovremeno, ovisno o atmosferi pojedine zajednice i njezine tolerancije, često zbog svojih posebnih sposobnosti i znanja zauzima središnji položaj te ostali radije brane njegove slabosti i uživaju u njegovoj šarolikoj osobnosti. Jedan dio darovite djece, zahvaljujući dobroj sposobnosti socijalizacije, često preuzima glavnu ulogu u zajednici.

Sagorjelo čudo od djeteta

Brojni ljudi misle kako je razvijanje vrlo rano iskazane darovitosti štetno. Takozvana čuda od djeteta rano sagorijevaju, cjelovitost ličnosti im se narušava zbog preranog prisiljavanja na uspješnost. To zaista može štetiti, ali se samo pojedinačno može utvrditi je li neko određeno dostignuće tom djetetu prisila ili optimalno iskorištavanje njegovih snaga koje mu pričinjava radost. Događa se i da raniji brzi razvoj ne prati izuzetna sposobnost. Tada nije riječ o darovitosti, već o ranijem sazrijevanju. Većina djece kod koje se rano primjećuje darovitost kasnije su jednako sposobna za postizanje izvanrednih rezultata pod uvjetom da su dobili odgovarajuće uvjete i poticaje. To dokazuje i analiza života velikog broja „čuda od djeteta“.

„Ionako će se dokazati“

Najopasnija je predrasuda da se prava darovitost ne može spriječiti u svojem razotkrivanju i da će u svakom slučaju uspjeti, te će unatoč svim poteškoćama i preprekama u okolini, doseći maksimum svojih mogućnosti. Opće poznati primjeri su Einstein i Thomas Mann koji su jedva uspjeli završiti školovanje ili Edison, koji je radio kao potrkko. Primjeri su spektakularni, ali neadekvatni jer suprotnih primjera nema. Imena darovitih koji su se zagubili ne ostaju zabilježena, čak ne znamo ni kod koliko je ljudi potonulih u sivilo, notornih alkoholičara i beskućnika, bila skrivena darovitost, te jesu li oni mogli, pod sretnijim okolnostima, postati poznati stvaratelji. Vrijednost propuštenog nemoguće je procijeniti.

Amerikanac Bloom (1982) proveo je istraživanje o životu stotine svjetski poznatih znanstvenika, umjetnika i sportaša od njihove najranije dobi. Utvrdio je da se izvanredni rezultati ne mogu objasniti isključivo natprosječnim sposobnostima. U svim njihovim životopisima uočeno je zajedničko obilježje: roditelji te kasnije učitelji, nikad ih nisu napustili. Nisu ih prisiljavali na postizanje vrhunskih rezultata, već su ih samo poticali na optimalna opterećenja i primjenjivali su motivacijska sredstva koja su im individualno odgovarala. Pedagog Bloom potvrdio je mišljenje psihologa: svaka sposobnost, čak i ekstremno velika, ima potrebu za podrškom okoline i priznanjem kako bi se mogla

iskazati. Nije ispravna tvrdnja, da izvanredne datosti omogućavaju darovitosti koje bez pomoći ili unatoč teškim okolnostima mogu ostvariti izvanredne rezultate. To je, zapravo, opasna predrasuda.

„Svatko je darovit za nešto“

Ovom izjavom mnogi odbijaju opravdanost postojanja brige za darovite. Mada zvuči vrlo demokratski zato što odbacuje elitizam, ova je definicija nažalost zablude jer poistovjećuje pojmove sposobnosti i darovitosti. Kao što ćemo vidjeti kod definiranja pojma darovitosti, o darovitim govorimo kada su na nekom području natprosječno sposobni. Slijedom toga, moraju postojati i osobe čije su sposobnosti prosječne ili ispodprosječne.

Opće je poznata važnost razvoja sposobnosti koja naglašava kako svatko može iskušati svoje sposobnosti, a oni najbolji neka se razviju do što više razine. Očigledno je da se kod svakog djeteta najčešće isplati razvijati najbolje sposobnosti unutar strukture sposobnosti. Istovremeno, ne smijemo zaboraviti da najbolja sposobnost nekog djeteta ne znači bezuvjetno darovitost u odnosu na njegove vršnjake. Potrebe djeteta koje raspolaže uistinu natprosječnim sposobnostima, odstupaju od toga. Ima puno srodnih crta između razvoja sposobnosti i brige o darovitim učenicima, ali to nije isto. Obično se za samo 2-5% djece smatra da posjeduju potencijal darovitosti, ali čak i u najslobodnijem Renzullijevom modelu, 20-25% djece uključuje se u programe skrbi o darovitosti. Razvoj sposobnosti osnovna je zadaća obrazovanja svakog djeteta.

Teorijska pitanja darovitosti

Definicija darovitosti

Darovitosti, kao i brojne druge pojave, imaju različite definicije i one su u pravilu općeg karaktera. Razlika nastaje ovisno o tome kakvi se programi skrbi o darovitosti na njih nadograđuju. Na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama usvojili su Marlandovu definiciju (1972) i temeljem nje pokrenuli sveobuhvatan program brige o darovitima koji obuhvaća sve savezne države.

Prema Marlandovoj definiciji, darovitom se smatraju ona djeca kod kojih su stručnjaci utvrdili nekakvu izuzetnu datost, stvarnu ili potencijalnu sposobnost temeljem koje su prikladni za ostvarivanje izuzetnih dostignuća u jednom ili više navedenih područja:

1. opća intelektualna sposobnost;
2. specifična sposobnost školskog učenja;
3. kreativno razmišljanje;
4. datosti vođe;
5. umjetničke datosti;
6. psihomotoričke sposobnosti.

István Harsányi, koji je tridesetih godina prošlog stoljeća u Sárospataku započeo pokret brige o darovitima, definirao ju je na sljedeći način: „Darovitošću smatramo oslobođenu sposobnost izgrađenu na uređenoj datosti, koja vježbom i ciljanim razvojem, u jednom ili više područja ljudskog djelovanja, može ostvariti rezultate koji daleko nadmašuju prosjek.” (1994) Tome je slična i definicija Feldhusena (1985): „u dječjoj i pubertetskoj dobi darovitost označava takve psihološke i tjelesne datosti (predispozicije), koje tijekom školovanja omogućavaju izuzetnu sposobnost usvajanja znanja i rezultate, a u odrasloj dobi visoka dostignuća, stvaralaštvo.”

Po definiciji Feldmanna (1986), „Darovitost je osjetljiva slučajna kombinacija emocionalnih i intelektualnih faktora te faktora ovisnih o okruženju.” (U: Landau, 1996)

Prema Gézi Révész (1918), znanstvena definicija darovitosti mora sadržavati produktivnost kao najvažniju značajku talenta i stoga se, izuzev glazbene darovitosti, o darovitosti u stvarnom smislu riječi kod djece ne može govoriti.

Izuzetno važnim smatramo Révészovu misao, prema kojoj kod djece u jako malom broju slučajeva možemo zaista govoriti o darovitosti, već samo isključivo o „sklonostima usmjerenima ka darovitosti”, znakovima koji upućuju na darovitost, sumnju na darovitost. Tek se u odrasloj životnoj dobi kod potencijalne darovitosti dokazuje je li uistinu bilo riječi o stvaralačkoj darovitosti. Tako u daljnjem tekstu samo zbog jezične jednostavnosti govorimo o darovitosti kod djece.

Vrste darovitosti

Jedna od najrasprostranjenijih podjela je Gardnerova (1983), koji prvi u svom modelu „višestruke inteligencije“ darovitost dijeli prema područjima sposobnosti. Razlikuje jezične, logičko-matematičke, prostorne, tjelesno-kinestetičke, glazbene, interpersonalne i intrapersonalne tipove. Kasnije je Gardner (1997), temeljem životopisa izuzetnih ličnosti, postavio potpuno nove kategorije. „Majstorom“ naziva Mozarta, koji je upotrijebio sve što je od prethodnika naučio i na taj način stvorio svoja genijalna djela. Freuda smatra „stvarateljem“, koji je stvorio dotad nepostojeće znanstveno područje. Engleska spisateljica Virginia Woolf u ishodište svojih djela stavlja vlastite doživljaje pa ju Gardner smatra tipičnim „promatračem samoga sebe“. Četvrta vrsta je „osoba s utjecajem“, za koju uzima Ghandija kao primjer koji je uveo nove političke formacije u Indiji.

Više njih razlikuje tzv. školsku i kreativnu darovitost (Marland 1972., Renzulli 1978., Siegler-Kotovsky 1986). Školska se darovitost može dobro fiksirati i ispitivati u školskoj dobi, dok se produktivna darovitost stvarno ostvaruje tek u odrasloj dobi. Školska darovitost je „konzument znanja“, a kreativna, produktivna darovitost je „kreator znanja“ (Renzulli, 2003). Obe imaju vrijednost i svoje mjesto u društvu. Problem stvara to da oni koji potencijalno izražavaju kreativnu darovitost u školskoj dobi dolaze u središte pozornosti kao djeca koja remete red ili sanjare dok se istovremeno njihova darovitost uistinu teško otkriva i često se iskazuje u područjima koja nisu povezana sa školskim aktivnostima.

Kod rada u školama dobro se može primijeniti Taylorova kategorizacija (1967) čiji je cilj razvijanje djece u razredima. Djeci se skreće pozornost na njihovu snagu koja se manifestira u školskom radu, ali nevezano za nastavne predmete. U školskom obrazovanju opisuje darovitost koja se pokazuje na području kreativnosti, komunikacije, najava, donošenja odluka, planiranja, izvedbe, međuljudskih odnosa i prepoznavanja mogućnosti.

Kao zanimljivost spominjemo kanadskog istraživača Gagnéa (1991) i njegovo razvrstavanje u 42 prototipa, u kojem, primjerice, na području društvene sposobnosti razlikuje „suca“, „učitelja“, „društvenog čovjeka“, „vođu“, „piljara“ i „poslovnog čovjeka“. Na području fizičko-tjelesnih sposobnosti razlikuje tipove „zec“ i „Herkul“, a na području intelektualnih sposobnosti tipove „enciklopediju“ i „strategiju“.

Nijedna podjela darovitosti nije općenito mjerodavna te ih možda upravo zato, jer niti jedna nije savršena, ima toliko. Međutim, polazišta iz različitih kutova gledanja saznanja podjele po raznim ocjenama, mogu pomoći da u što više djece prepoznamo klice darovitosti.

Sastavnice darovitosti

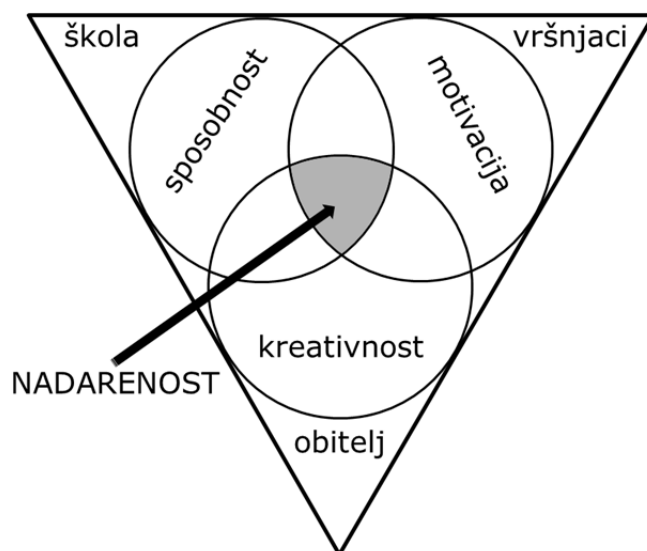
Koje sastavnice ima darovitost i koji su preduvjeti za ostvarivanje vrhunskih rezultata? Na ovo pitanje nije lako odgovoriti.

Istraživanja o darovitosti dugo su ju vremena poistovjećivala s visokom inteligencijom (Terman, 1925). Mađarski istraživač Révész, već je 1918. kriterije za „sklonosti usmjerenih“ ka darovitosti imenovao kao:

- inteligenciju
- „intuiciju i spontanost“ (pojam kreativnosti još nije bio u upotrebi)
- ponašanje djeteta - „u odnosu na prirodu koja ga okružuje, s kojeg kuta gledišta promatra i prosuđuje njemu odgovarajuće i neodgovarajuće stvari, s kakvom se žudnjom baca na stjecanje određenih znanja, kakvom upornošću stvara, kakvom smrtnom ozbiljnošću uzima

svoje ambicije, kakvo zanimanje ima prema raznim granama umjetnosti i kulture ili prema promjenjivim odnosima praktičnog života.“.

U proteklim desetljećima, diljem svijeta se najviše rasprostranio te se primjenjuje Renzulijev model (1977) i na njemu utemeljen Mönksov model (1986). Ovaj sadašnji, najmoderniji model, iznimno sličan i u osnovi je identičan s Révészovim shvaćanjem darovitosti. Ovaj model prikazuje sljedeći tzv. trokružni (troprstenasti) prikaz.

Tri kruga unutar osobnosti označavaju tri glavna područja u uzajamnom djelovanju, a trokut je ono socijalno polje koje prioritetno ograničava ispoljavanje darovitosti. Moraju postojati sva tri presjeka, a njihova interakcija ostvaruje darovitost.

Ovaj model proširuje četveroprstenasti Czeizelov model koji krug sposobnosti dijeli na krugove općeg razumijevanja i krug specijalnih sposobnosti (Czeizel 1997). U predstavljanju sastavnica darovitosti i mi ćemo primijeniti ovo razlikovanje.

Pogledajmo pobliže ove najvažnije sastavnice:

1. *Natprosječna sposobnost* bezuvjetno je nužna za ostvarivanje izuzetnih dostignuća. Mi ih dijelimo na dvije grupe: *intelektualne sposobnosti* (opće i specifične) i *specijalne sposobnosti*.

- *Intelektualne sposobnosti* (opće i specifične) najpoznatije su i najlakše mjerljive. Testovi inteligencije prvi put su dali mogućnost za znanstveno ispitivanje sposobnosti shvaćanja. Oni su od početka pretpostavljali opću inteligenciju i to je ono što se izražava IQ brojem. Unutar toga razdvajaju se elementarni procesi kao što su sjećanje, pažnja, te sposobnost i promišljanje na višoj razini, kao što su zaključivanje, stvaranje pojmova, apstrakcija te sposobnost analize i sinteze. Kod intelektualnih darovitosti, ove opće intelektualne sposobnosti pojavljuju se u jako ranoj dobi i upravo njih možemo lako zamijetiti. Često se unaprijed uočavaju najbolji načini obavljanja nekog rada i na taj način brže aktiviraju intelektualnu snagu u interesu da budu učinkoviti (Freeman, 1981). Kako bi netko ostvario natprosječna intelektualna dostignuća u

prirodnim znanostima, na području jezika ili bilo koje grane znanosti, nužna je viša razina općih intelektualnih sposobnosti, uz prisutnost ostalih čimbenika.

Unutar intelektualnih sposobnosti ima takvih specifičnih područja koja pojedinca čine darovitim u određenom području. Npr. „osjećaj prostora“ izuzetno je važan na području umjetnosti. To nije nužno za druga područja (pisac, učitelj). Sasvim specijalnom intelektualnom sposobnošću smatra se darovitost za matematiku. Za druge vrste darovitosti (primjerice umjetnička), izvanredno visoka razina intelektualnih sposobnosti nije nužno potrebna, ali je potrebna barem prosječna razina za razvoj te darovitosti.

- *Specijalne sposobnosti.*

- a) Natprosječna razina kod *umjetničkih sposobnosti* općenito se rano i dobro prepoznaje u slučajevima sklonosti ka crtanju ili glazbenim sklonostima. Okolina ih pretežno vrednuje i brine o njihovu razvoju. Tijekom razvojnog procesa, utvrđuje se kako se razvijaju sposobnosti djeteta i hoće li uistinu imati stvaralačku darovitost, na što je i Révész skrenuo pažnju. Na primjer, hoće li se sklonost crtanju, koja je u vrtićkoj dobi karakteristično spontana i nabijena osjećajima, pretvoriti u kreativnu likovnu darovitost koja primjenjuje stvarne tehnike, što jednako ovisi o unutarnjem razvoju djeteta i o razvoju koji mu omogućavaju nastavnici.
- b) *Psihomotoričke sposobnosti* igraju ulogu svugdje gdje postoji potreba za tjelesnom sposobnošću i spretnosti ruku, stoga se može pojaviti u brojnim oblicima. Psihomotorička je sposobnost preduvjet da bi netko bio uspješan na području sporta ili plesa (tjelesna spretnost), a neizostavna je kod djelatnosti kao što su umjetnička stolarija, rezbarenje ili precizna mehanika (spretnost ruku).
- c) *Socijalne sposobnosti* treba razmatrati posebno jer se njih u školskoj praksi vrlo često zanemaruje, dok su one izuzetno važne i postajat će sve važnije. Već je i u znanosti interes za individualnim istraživačima preusmjeren na one sposobne za učinkovit timski rad. Dobra socijalna sposobnost znači da netko u složenom sustavu društvenih odnosa dobro prepoznaje sebe, da zna postupati učinkovito, surađivati, utjecati, upravljati drugima, postići da drugi prihvaćaju njegove zamisli, prepoznavati tuđe potrebe i uzimati ih u obzir, te stvarati dobre odnose. Za ovim sposobnostima postoji jednaka potreba kod nastavnika kao i kod čelnika ili menadžera i stručnjaka koji djeluju u raznorodnim uslužnim djelatnostima. Značajan broj uspješnih ljudi dospjet će na vodeće funkcije pa je stoga razvoj socijalnih sposobnosti nužan i kod onih koji pokazuju znakove sposobnosti na drugim područjima (Landau, 1996). Istu zadaću imaju obitelj i škola, a to je da više posvećuju pažnju otkrivanju i razvoju socijalnih sposobnosti.

Razni smjerovi darovitosti i sposobnosti u ranoj životnoj dobi ne razlikuju se jedni od drugih, a i kasnije ih se najčešće može odvojiti samo u teoriji, dok se vrlo često javljaju zajedno. Na primjer, zlatar koji dizajnira i izrađuje nakit, treba posjedovati umjetničke i psihomotoričke darovitosti, dapače ponekad čak i socijalne, kako bi uspio prodati svoja djela. Dirigent koji stvara harmoniju među skupinama raznorodnih glazbenika, spaja svoj umjetnički osjećaj sa socijalnom darovitošću.

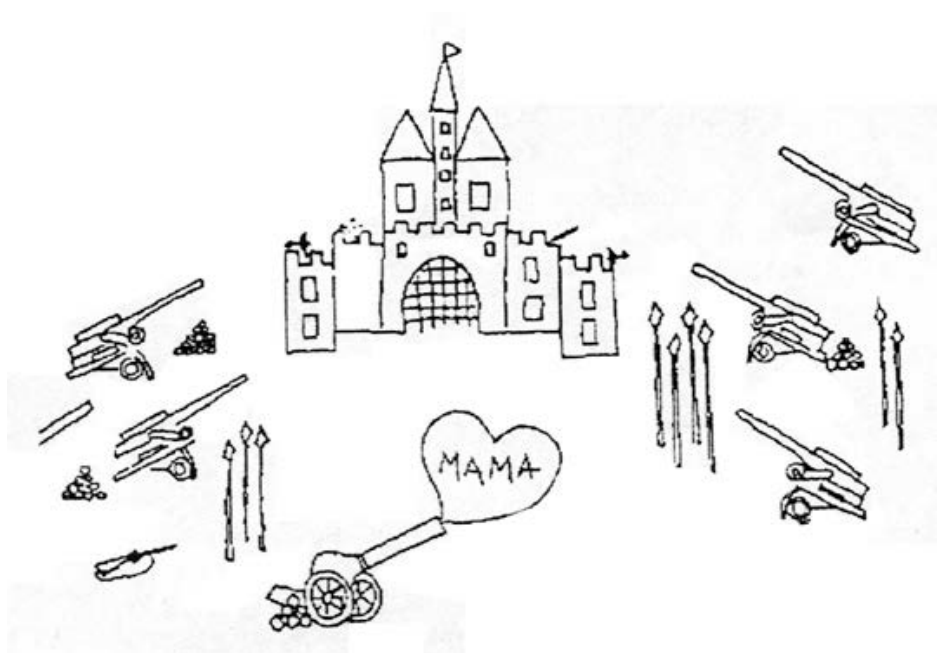
2. *Kreativnost je nadopuna inteligencije.* Kreativni čovjek je konvergentan, umjesto razmišljanja ka jednom pravilnom rješenju, razmišlja na divergentan način i nastoji iznaći razna moguća ispravna rješenja te za to koristi najraznolikija, šira saznanja koja vrlo često nisu u direktnoj vezi s temom. Kreativci se ne prilagođavaju, već stvaraju, ne uče, već pronalaze i otkrivaju (Mérei, In: Landau,

1974). Takvi su uspješni poslovni ljudi sposobni vidjeti ono što drugi ne vide, pa tako ugrabe neviđene prilike i u njihovom razmatranju pronalaze neslućene poveznice.

Za divergentni način razmišljanja, kada se ne traži samo jedno dobro rješenje, već je ono usmjereno ka više mogućih rješenja, uglavnom je karakteristično:

- Originalnost koja označava koliko je jedno razmišljanje, jedno rješenje jedinstveno, rijetko, neuobičajeno, nesvakidašnje. Na početku vrtićke dobi, u svakom djetetu još uvijek, s obzirom da ne poznaje šablone, postoji originalan način viđenja i razmišljanja, a određeni stupanj usvajanja obrazaca u pravilu nastaje učenjem pravila razmišljanja i shema. Neuobičajeno je da ovo usvajanje pravila povlači za sobom i krutu, prisilnu privrženost šablonama. Originalnost se teško može podučavati, ali se može ohrabrivati i razvijati. Nažalost, istovremeno, kaznama i gušiti.

Izvornik ovog crteža izradio je osmogodišnji Janko za Majčin dan. Učiteljica je dijete prekorila jer je iz njegovog crteža razabrala da dijete ne voli svoju majku zato jer joj ne želi nacrtati cvijeće, već umjesto toga, iz vlastita zadovoljstva, crta prikaz bitke. Stoga učiteljica nije dozvolila ovaj njegov dar povodom Majčina dana. Zapravo, učiteljica je mogla upitati Janka, što je kasnije majka učinila, zašto je upravo to nacrtao. Janko je zamislio da se borci na Majčin dan ne mogu boriti jer, kada ispaljuju topove, iz cijevi izlijeću natpisi sačinjeni od crvenih srca koji tvore riječ MAMA.

Priznajemo, ovo je predivna fantazija, možemo zavidjeti djetetu koje ovakvo nešto može smisliti. Nažalost mali broj djece ima takvog pedagoga koji bi u sličnoj prilici znao vidjeti i prepoznati djetetovu originalnost. Češća je navedena osuđujuća reakcija, koja proizlazi iz nerazumijevanja, koja u djetetu budi osjećaj da je zločesto ili glupavo jer mu ovakvo neuobičajeno rješenje pada na pamet. Upravo bi sa stajališta ispoljavanja darovitosti bilo vrlo važno da se u djetetu, uz pomoć priznanja i povratnih informacija, probudi i potiče originalnost kao vrlina.

- *Fleksibilnost*. Ona intelektualna pomaže prelasku s jedne teme ili elementa na drugi, primijeni jedne spoznaje u drugom kontekstu napuštanjem uobičajenog slijeda razmišljanja, odvajajući se od već poznatog.

Sofija je na satu fizike učila o tlaku zraka. Među kontrolnim pitanjima za provjeru razumijevanja bilo je i pitanje: „Pomoću jednog barometra utvrdite kolika je visina zgrade nasuprot škole.“ Kao i uvijek, Sofija se među prvima javila. Na njezinu ozarenom licu, moglo se vidjeti da je opet izmislila nešto bombastično: „Gospodine učitelju, to je sasvim jednostavno. Odem kod portira i ponudim mu barometar ako mi kaže koliko je visoka kuća.“ „Ali drago dijete...“ – odgovara pomalo uzrujano nastavnik. Drugi još uvijek razbijaju glavu, kada Sofija iznova ustane i kaže: „Učitelju, imam još jedno rješenje. Popnem se na vrh zgrade.“ Učitelj je s osmijehom očekivao pravilan odgovor. „Zatim u jednu ruku uzmem štopericu te izmjerim za koliko vremena će pasti barometar s vrha zgrade.“ Sada se već nije mogao izbjeći smijeh. „Imaš li još koje rješenje?“ - pitao je učitelj pogledavajući na sat. „A možemo izmjeriti i pomoću razlike tlakova u zraku.“

Znamo da Sofijine ideje nisu bez nekih apsurdna. Prikazuju fleksibilnost njezina razmišljanja jer vrlo lako mijenja gledište rješavanja problema. Sa stajališta fizike, pitanje uvjetuje rješenje dok Sofija predlaže rješenje s društvenog gledišta, te primjenjuje ranije naučeno s područja fizike (slobodni pad) u ovoj novoj situaciji. To daje fleksibilan način razmišljanja jer omogućuje Sofiji da nađe rješenje u problematičnoj situaciji i onda kad joj se ne kaže na koji način da to učini.

- *Fluencija* označava lakoću kojom naviru različite misli, ideje, rješenja i asocijacije. Fluencija i fleksibilnost mogu se razvijati zajedno i obučavati odgovarajućim vježbama. Stvarajmo takve situacije u kojima dijete dobiva mogućnost da slobodno iskaže svoje ideje bez ikakvog oblika njihova vrednovanja. Nemojmo se bojati toga da, na prvi pogled, svako rješenje ili ideja nisu korisni. Da bi se ispoljavala originalna i rijetka rješenja, mora se osigurati slobodan tijek misli. Može se dogoditi da se nakon nekog vremena oko jedne teme ili jedne ideje tapka u mjestu, no tada treba pomoći i skrenuti pažnju na mogućnost promjena gledišta.

3. *Energetski, dinamički, motivacijski i osjećajni čimbenici*. Da bi se darovitost ispoljila, uz sposobnost i kreativnost potrebno je i postojanje trećeg kruga koji sadrži motivacijske i osobne čimbenike. Ovdje se razotkrivaju one kontradiktornosti, konflikti čije je rješavanje pravi izazov za pedagoge.

- *Znatiželja, interes*: možda najvažniji i ničim nadoknadiv motivacijski čimbenik. Darovit će čovjek do kraja svog života zadržati dječju znatiželju i vječnu želju za znanjem. Najveća pogonska snaga za stjecanjem znanja jest da netko želi o jednoj ili više stvari saznati što više.
- *Marljivost, upornost*: time treba dopuniti znatiželju i samo to osigurava da jedno dijete temeljito usvoji stvari koje ga zanimaju te da provede svoje ideje i planove. Moramo paziti i na njihovu ravnotežu. Darovito dijete kroz svaku aktivnost vodi njegova znatiželja, a odgajatelj bi morao znati prihvatiti da ono nije uvijek u svemu marljivo i uporno. Međutim, od njega se očekuje da u području koje ga zanima uistinu uporno radi s maksimalnim zalaganjem. Istovremeno, u interesu postizanja ciljeva, potrebno je da prihvati obavljanje zadataka koji ga trenutno ne zanimaju, ukazujući na njihovu korisnost.

- *Ambicija, motivacija za dokazivanjem* unutarnja je snaga koja dijete tjera u natprosječnost, stoga svoje zadatke želi obaviti na najbolji mogući način i tako se iskazati. Koliko god ambicija temeljena na dobrim rezultatima/postignućima, koja je integrirana u cjelokupnu ličnost, može biti zdrava i korisna, toliko iskrivljene ambicije i motivacija za uspjeh mogu biti opasne.
- *Emocionalnu stabilnost, pozitivnu sliku o samom sebi* u osnovi daje obitelj. Dijete koje se kod kuće osjeća sigurno raspolaže i s odgovarajućim samopouzdanjem, te zna podnijeti eventualne konflikte i neuspjehe. Obitelj ovu emocionalnu sigurnost može stvoriti, ako osim što potiče dijete na uspjeh, uzima u obzir i njegove druge potrebe, u njemu vidi cjelovitog čovjeka, a ne samo „stroj za postizanje rezultata“. Čak i u slučaju kada se dijete uglavnom zanima za intelektualne teme, ono ima potrebu za doživljajima koji pružaju emocionalnu sigurnost i sklad, koji ga uravnotežuju. Naravno, svatko može ispoljiti svoje postojeće sposobnosti i maksimum svoje kreativnosti samo onda kada ga njegova okolina na najpovoljniji način podupire, a to u još većoj mjeri vrijedi za darovite. Obitelj na više načina, pružanjem modela, uz pomoć prikladnog ponašanja, posredovanjem bitnih vrijednosti, osiguravanjem slobode za kreativnost u jednakoj mjeri pomaže u ispoljavanju darovitosti (Herskovits, 1994). Kao što smo već na to ukazali, bez priznanja okoline i optimalnog razvoja sposobnosti, darovitost u većini slučajeva ne može doći do izražaja.

Koje je dijete darovito?

Prije nego bilo što kažemo o darovitoj djeci, ne možemo prestati naglašavati da, bez obzira na to što im je zajedničko postizanje natprosječnih rezultata ili mogućnost istih, oni ni u kom slučaju ne tvore jedinstvenu homogenu grupu. Darovita se djeca u jednakoj mjeri međusobno razlikuju koliko i prosječna djeca unutar bilo koje grupe. Darovitost im se pokazuje na brojnim raznorodnim područjima, a osobnost im isto tako može biti različita i raznovrsna. Mada istraživači između sebe intenzivno raspravljaju, jedno je sigurno: što se ranije započne s individualnim razvojem, to bolje za dijete. Od devedesetih godina, diljem svijeta se može zamijetiti kako naglasak s utvrđivanja prelazi na razvoj darovitosti. Darovitost se nastoji rano otkrivati manje strogim metodama, kako se djeca ne bi isključivala iz programa.

Znakovi koji ukazuju na *natprosječne sposobnosti* javljaju se vrlo rano, a često se mogu zamijetiti i potkraj prve godine života. Često i nije presudno postojanje pojedine definirane sposobnosti, već svih onih osobina koje se ispoljavaju u dječjoj dobi te se pomoću njih može naslutiti izuzetna osobnost djeteta. Daljnji problem predstavlja to što se sposobnost sama po sebi ne može mjeriti, već se iskazuje uvijek vezana uz *nekakav oblik dostignuća*. Dostignuće može biti jedno sportsko natjecanje ili test inteligencije, jedno umjetničko djelo ili uporaba nekog sredstva. Otkrivanje darovitosti može se odvijati u uređenoj situaciji s unaprijed definiranim zadacima. S obzirom da nema uvijek prilike za to i u dječjoj dobi se brojne sposobnosti ne realiziraju u mjerljivim dostignućima. Zato se polazište može pronaći u *ponašanju djeteta*. Poznajemo takve sposobnosti i značajke ponašanja koja su općenito karakteristična za dijete koje je darovito u bilo kojem području. Ova su svojstva često kontradiktorna jer različiti tipovi darovite djece imaju različite karakteristike (npr. višesmjerni interes ili povećan interes za jednu stvar). Za otkrivanje darovitosti, potrebno je imati odgovarajuće metode. U svijetu se najviše primjenjuje metoda kojom se uz školske ocjene i testove, za mjerenje sposobnosti provodi promatranje djetetova ponašanja. Provođenje testova za mjerenje sposobnosti zadaća je psihologa pa se na njih ovdje nećemo osvrnati. Analizirajmo ipak ulogu ocjenjivanja u školama i detaljnije razmotrimo sve ono što nastavnik tijekom svakodnevnog rada u razrednim odjeljenjima, u izvannastavnim aktivnostima, na izletima i bilo kakvim skupnim događanjima, može zamijetiti.

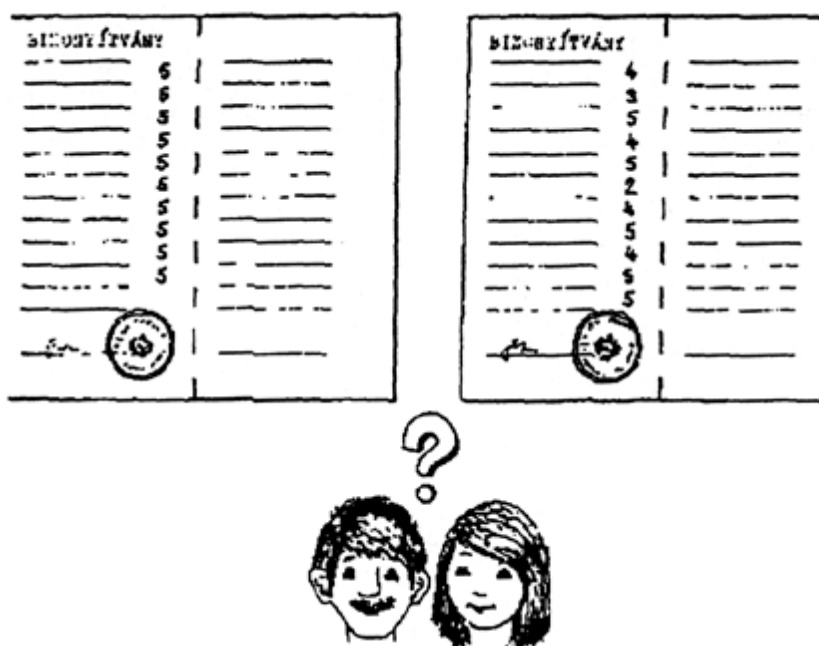
Vrijednost školskih ocjena

Svakodnevno sredstvo za utvrđivanje rezultata školske djece je ocjenjivanje, barem na području koje obuhvaća školska nastava.

U najvećem broju slučajeva, intelektualno darovita djeca uspješni su učenici. Istodobno, ima i mnogo izuzetaka od tog pravila. Dakle, morali bismo se odreći velikog broja darovite djece kada bi odabir onih s posebnim sposobnostima provodili temeljem njihovih ocjena. Problem je i to što temeljem školskih ocjena, jednoznačno možemo odabrati samo one sa „*školskom darovitošću*“.

Ocjena sama po sebi ne pruža nikakav podatak o tome kako se ostvarilo postignuće za koje je ona dodijeljena. Je li dijete puno učilo, je li eventualno trebalo i pomoć ili je uz minimalnu pripremu, prepušteno vlastitim sposobnostima, postiglo taj rezultat.

Većina nastavnika namjerno, često i ne razmišljajući, sposobnosti, kao što su poslušnost, prilagođenost, redovita prisutnost, odnosno suprotni oblici istih, ugrađuju u ocjenu. Ona djeca koja su u razmišljanjima brža i fleksibilnija, koja su sigurnija u svoja mišljenja te otvorenije ispoljavaju prosudbe koje često odstupaju od uobičajenog i očekivanog, često su manje sposobna za kompromise i manje se znaju prilagoditi. Naravno, time često stvaraju neugodne trenutke svojim nastavnicima. Događa se da su nepažljiva, ne pišu domaće zadaće ili zaboravljaju pribor za nastavu kod kuće. Sve to može biti razlog da velik broj stvarno darovite djece ne dobiva dobre ocjene.

Istovremeno i najdetaljnija ocjena po svojoj naravi nastoji izraziti razinu usvojena znanja u školi. Uistinu, često se može dogoditi da su ocjene darovita djeteta slabe ili variraju. U lakšem slučaju, darovito dijete postiže izuzetne rezultate samo u nastavnim predmetima koji ga zanimaju te često petica i nije dovoljna ocjena da mu se ocijeni znanje. Istovremeno, ne ulaže energiju u nastavne predmete koji ga ne zanimaju. Složeniji je slučaj kada dijete i u nastavnim predmetima povezanim s njegovim područjem interesa ne ostvaruje dobar rezultat, s obzirom na to da ne zna ono što zahtjeva nastavno gradivo ili ne smatra bitnim točnost ili preciznost.

David se jako zanima za životinje, još otkad je bio malo dijete sakuplja i kod kuće drži guštere, žabe i zmijice o kojima vodi brigu. U trećem razredu iz biologije dobiva trojku jer nije naučio podjelu biljaka. U ovom i sličnim slučajevima, nastavnik ima tešku pedagošku zadaću. Istovremeno bi trebao shvatiti i prihvatiti predanost djeteta, nagraditi njegovo specijalno znanje, a u isto vrijeme protumačiti mu da, ako želi postići rezultate, a na odabranom području potvrditi svoju darovitost, mora biti sposoban naučiti i stvari koje ga u tom trenutku manje zanimaju. Dakle, treba osposobiti dijete da može dobro obaviti i nezanimljive zadatke, koji mu se tada čine beskorisnim, kako bi kasnije postiglo cilj koji mu trenutno još nije vidljiv. Vrijedi se ipak zamisliti nad time treba li uistinu strogo primjenjivati kruti sustav zahtjeva koji u svoje središte postavlja stečena znanja, čak i pod cijenu da istovremeno jedan dio darovite djece eventualno time „zamrzi“ školu.

Kako možemo s većom sigurnošću utvrditi darovitost?

Rezultati znanstvenih istraživanja pretežno skreću pozornost na nesigurnost procjene nastavnika. Prema značajnom dijelu ispitivanja, nastavnici u svojim školama ni za polovinu darovite djece nisu smatrali da raspolažu natprosječnim sposobnostima. Ovo zvuči manje iznenađujuće ako znamo da tijekom osposobljavanja nastavnika, jednako kao i u osposobljavanju psihologa, studenti ne čuju skoro ništa o temi prepoznavanja darovitosti i brige o darovitoj djeci. Ispitivanja pokazuju da, ako se nastavnike pripremi na moguće izvore pogrešaka koji mogu nastupiti prilikom utvrđivanja darovitosti i skrene im se pažnja na tipične znakove darovitosti, dobivamo više ispravnih procjena.

Navest ćemo karakteristike koje se često javljaju u ponašanju darovite djece. Dio opisanih karakteristika može se zamijetiti već izuzetno rano, često i prije vrtićke dobi (npr. bogati vokabular), dok se druge karakteristike javljaju u kasnijim godinama (npr. orijentiranost ka dostignućima). Time dajemo stajališta nastavnicima i učiteljima temeljem kojih, mada to nije lako, mogu prepoznati potencijalno darovitu djecu iako se ona ne pokazuje u njihovim postignućima. (Na kraju knjige objavljujemo popis obilježja koji se pokazao dobrim u praksi, a temelji se na karakteristikama razmatranima u idućim poglavljima)

Intelektualne karakteristike stjecanja znanja

Darovita djeca...

- znaju puno o najrazličitijim stvarima,
- imaju bogat rječnik, primjereno koriste i neuobičajene izraze,
- govor im je tečan, izražajan,
- brzo pamte činjenice,
- brzo uočavaju uzročno-posljedične veze,
- u događajima traže odgovarajuće sličnosti i razlike,
- imaju vrlo dobru sposobnost analize i zaključivanja,
- brzo mogu stvarati generalno važeće zaključke,
- dobri su promatrači i lako se prisjećaju uočenih stvari u situacijama kada ih mogu dobro primijeniti,
- puno čitaju i vole knjige namijenjene odraslima, leksikone, atlase, rječnike, enciklopedije,
- pokušavaju shvatiti zamršene stvari tako da ih raščlanjuju na pregledne cjeline,
- u procjeni situacija kritični su i nezavisno razmišljaju.

Kreativnost

Darovita djeca...

- postavljaju različita i često neuobičajena pitanja te temeljem dobivenih odgovora smišljaju nova pitanja,
- kod rješavanja nekog pitanja ili problema nabrajaju ideje ili moguća rješenja,
- često daju neuobičajene, čudne ili iznenađujuće, frapantne i pametne odgovore,
- svoja mišljenja ne skrivaju pod tepih,
- ne cijene šablonska rješenja, radije preuzimaju rizik pogreške,
- u mislima često „odigraju“ neku situaciju i modificiraju je,

- bolje podnose neizvjesne i netipične situacije,
- imaju izuzetan osjećaj za humor, no uzrujava ih tepanje,
- pokazuju izrazit interes za kreativne aktivnosti: crtanje karikatura, ples, pjevanje, književnost, glazbu,
- vole lijepe stvari i lako zamjećuju umjetničke detalje,
- imaju originalnu, šaroliku, bujnu maštu,
- često se već u nižim razredima zanimaju za „probleme odraslih“, npr. postojanje Boga, politiku, seksualnost, život, smrt, rat.

Motivacija

Darovita djeca...

- bave se pitanjima koja ih zanimaju, duboko promišljajući o njima,
 - uvijek su zainteresirana za nešto, imaju iskreno znatiželjnu narav,
 - nastoje zadatke završiti, smeta ih ako moraju prekidati ono čime se bave,
 - mogu se zadubiti u ono čime se bave tako da potpuno zaborave na vanjski svijet,
 - zadatke koji iziskuju mehaničko ponavljanje smatraju dosadnima,
 - ako ih zadatak zanima, jedva da traže vanjske poticaje,
 - teže ka savršenstvu,
 - samokritična su, ne zadovoljavaju se lako brzinom ili rezultatom svoga rada,
 - rado samostalno rade kako bi imali dovoljno vremena za promišljanje jednog problema,
 - zadaju si visoke ciljeve te za rješavanje zadataka koje su si sami zadali traže pomoć odraslih samo u onoj mjeri koja im je nužna.

Socijalno ponašanje

Darovita djeca...

- mnogo se bave pojmovima kao što su pravedno-nepravedno, dobro-loše i spremna su se suprotstavljati autoritetu,
 - ne drže se većine pod svaku cijenu, ne boje se da budu različiti od drugih,
 - ako imaju drukčije mišljenje, provociraju ostale i prihvaćaju konflikte,
 - jedinstvene su ličnosti, individualisti, idu svojim putem,
 - ne prihvaćaju mišljenja temeljena na ugledu kritičkog promišljanja i analize,
 - znaju prihvatiti odgovornost, pouzdani su u planiranju i organiziranju,
 - često su dominantna, rado prihvaćaju ulogu vođe,
 - obično se dobro slažu s vršnjacima, mada su ponekad nestrpljiva, a prijatelje biraju među onima koji imaju slične sposobnosti,
 - mogu lako razgovarati sa starijom djecom ili odraslima,
 - sklona su određivati neke situacije ili tuđa ponašanja,
 - lako se uživljavaju u tuđe situacije i stoga su otvorena za političke i socijalne probleme.

Razmislite!!!

Jeste li se u krugu svojih učenika susreli s djetetom ili djecom za koje je karakterističan veći broj navedenih obilježja?

Moguće je da su to darovita djeca.

Problemi povezani s darovitošću

Darovitost nije samo sreća za djecu i njihovu okolinu. Brojni roditelji bi željeli da im dijete bude darovito dok ne „iskače iz okvira“, odnosno, dok se kod kuće i u školi ponaša normalno, sukladno svojoj dobi. Darovita se djeca, međutim, ne uklapaju uvijek u ovakve zamišljene okvire. Često su nekonformisti u društvu u kojem ih se želi naviknuti na suprotno, na konformizam. Nabrojimo nekoliko pojava koje najčešće stvaraju probleme tijekom odgoja darovita djeteta.

Višestranost – rastresenost

Kako bi ublažilo svoju neutaživu žeđ za znanjem, dio darovite djece koristi sve do čega dođe. Rijetko ih nešto ne interesira, sve žele probati. Iz ovog može proizaći opasnost da ostanu površna, da se u ništa ne mogu zadubiti, da se „razmrve“. To se do određene mjere događa u školskoj dobi. Naime, dijete prirodno traži smjer svojoj darovitosti, pa sve iskušava. Ipak, važno je da darovito dijete uz to barem na jednom području nauči bez greške i zadubljeno raditi.

Petar, mada mu je svega 12 godina, već četvrtu godinu uči engleski i jednu godinu njemački. Zamolio je da s prijateljima ide i na satove talijanskog jezika. Već tri godine 4-5 puta tjedno ide i na kajakaške treninge. Naravno, skuplja svašta, čita, rado šeće psa... Već to je dovoljno da svatko sažalijeva jedno preopterećeno dijete. Iznenađenje je blagi izraz za to kako se njegova majka osjećala kada je Petar sasvim spontano izjavio da će odsad dva puta tjedno početi ići u školu na mačevanje. Uspjela je samo zapitati: „Kada?“. „Ujutro od 7 do 8, tada ionako ništa ne radim“ – glasio je odgovor. Nakon toga, na mačevanje je mogao ići uz uvjet da ne pokvari svoje ocjene u školi te da s njegovim ponašanjem neće

biti više problema nego dosad. Petar nije uobičajeno dijete pa mu ni energija nije svakodnevna. Darovito dijete je svojom željom za znanjem i novinama ispunilo svoj dan i nikad se nije dosađivalo. Ipak, s vremenom su se počele gomilati pogreške u radu zbog nepažnje i bilo je sve više pritužbi na njegovo ponašanje. Tada je nastala potreba za uplitanjem odraslih. Nije bilo lako uvjeriti Petra da, bez obzira na to koliko se rado ustaje ujutro zbog mačevanja, jutarnje mu je spavanje ipak nužno kako bi se tijekom dana mogao fokusirati na svoj rad te kako ne bi smio dozvoliti da čini pogreške u radu unatoč dobrim sposobnostima.

Dosada

Velika je opasnost ako se dijete dosađuje. To oduzima volju za bilo kakvim oblikom daljnjeg stjecanja znanja i aktivnosti. Nažalost, darovita se djeca u školama često dosađuju jer nastavno gradivo brzo shvaćaju i ponavljanje im skoro uopće nije potrebno. Ritam je primjeren prosječnoj sposobnosti shvaćanja u razredu. Detaljna objašnjavanja i neophodna ponavljanja za prosječnu ili ispodprosječnu djecu neizbježno stvaraju dosadu kod djece s brzim shvaćanjem. To je slično kao kad se trkaći automobil stalno vozi samo u prvoj i drugoj brzini. Što je neko dijete inteligentnije i darovitije, to se više njegova vremena gubi na nastavi koja je skrojena za prosječnu djecu. Stoga darovita djeca iz dosade često ometaju nastavu ili ne paze, sanjare i bave se drugim stvarima.

Mnoga darovita djeca postižu rezultate daleko ispod svojih sposobnosti, s obzirom na to da skoro uopće ne sudjeluju na nastavnom satu. Zato se nakon nekog vremena čini da imaju poteškoća s učenjem. Nije samo radost ako netko brzo shvaća i intelektualno je daleko od ostalih. To ima i cijenu budući da je prisiljen, prilagođavajući se, pet ili šest sati raditi prema ritmu onih koji sporije uče. Razmislimo koliko bi to bilo nepodnošljivo i za neku odraslu osobu, mada oni rijetko dolaze u takve situacije.

Nažalost često se događa ono što se dogodilo s Norom. Čitati, pisati, računati i tipkati počela je već s četiri godine. S velikim je oduševljenjem čekala početak ŠKOLE. Tamo je, vrlo brzo izgubila volju jer je znala sve što je trebala raditi. Njezina ju je učiteljica već u listopadu smatrala zreloom za 2. razred, ali bilo kakve promjene bile su nemoguće. S obzirom na to da je Nora bila prilagodljivo dijete, navikla je da se dosađuje u tišini, što nije uočljivo, ali je zato opasnije. Do svoje osme godine djevojčica je polako počela tonuti u sivilo, postala je manje zainteresirana i oduševljena nego kao šestogodišnjakinja. Roditelji koji su zamijetili promjenu zatražili su pomoć.

Ima li rješenja? Sve dok školski sustav ne postane prikladan za odgoj ovakve djece, pedagozi mogu i trebaju pronalaziti individualna rješenja.

Najjednostavnije je ako barem dozvole ovoj djeci da u miru i tišini čitaju, crtaju ili rade nešto čime ne ometaju ostale dok se obrađuju stvari koje oni već znaju. Naravno, potrebno je pripaziti da se ponovo uključe u rad kada se obrađuje nova nastavna tema. To iziskuje više pripreme odgajatelja, ali se isplati ako djetetu daje posebne zadatke. Ovi zadaci, međutim, ne mogu biti rutinskog karaktera i trebaju biti složeniji, prilagođeni sposobnostima djeteta i predstavljati mu izazov. Treba nastojati da, uz zasebno dane zadatke, osmislimo ciljeve koji ih čine zanimljivijima darovitoj djeci i koje mogu kasnije predstaviti ostalim učenicima u razredu. Jednoznačno je da se ne treba baviti samo njima, već je važno i da je njihova aktivnost korisna i razumljiva ostalima. Dosada ukazuje na to da dijete nije dovoljno opterećeno. Treba pronaći kako da darovita djeca u školi dobiju mogućnost za stjecanje znanja koje odgovara njihovoj intelektualnoj razini i interesima.

Nestrpljivost, odbijanje nezanimljivih zadataka

Darovita djeca često su nestrpljiva ako vježbanjem i ponavljanjem moraju rješavati rutinske zadatke. Vrlo često se događa da okvir nekog zadatka lako i brzo shvate, ali ih detalji ne interesiraju i stoga često čine pogreške. Dijete koje se lijepo izražava čini pravopisne pogreške ili izostavlja slova, dobar matematičar u trenutku shvaća zadatak, ali griješi u izračunu. Svi pravimo pogreške, ali znamo da je i izvedba bitna. Darovita su djeca često nezainteresirana i smatraju nebitnim izvedbe bez pogrešaka jer je njima stvar zanimljiva samo dok izmišljaju priču, postavljaju formulu, otkriju bit nekog problema. Potom bi već išli dalje, rješavali bi novi, zanimljiviji problem. Nestrpljivi i nezainteresirani mogu biti i kada je riječ o nastavnom predmetu ili gradivu koje ih ne zanima. Koliko god da vrednujemo dječju dosjetljivost i poštujemo im interese, moramo zbog njihovih dostignuća u odrasloj dobi postići da prihvate da njima dosadni detalji, formalnosti i stvari imaju velik značaj. Nije dovoljno most lijepo zamisliti, jer ako smo krivo izračunali statiku njegovih lukova, most će se urušiti. Smatramo prirodnim da jedan biolog zna čitati i pisati i na stranom jeziku. Razvoj darovita djeteta ozbiljno je ugrožen ako se takva djeca provuku kroz školu bez ulaganja energije, često i s dobrim uspjehom, s obzirom na to da shvaćaju i usvajaju nastavno gradivo. Tek kada se prvi put susretnu s teškom zadaćom postaje jasno se da nisu naučila ulagati trud.

Preopterećenje

Darovita djeca često iznenađujuće puno mogu, uporna su, te se u nešto znaju jako zadubiti. Ipak, od njih se ne može očekivati da mogu raditi dugo i s takvim intenzitetom kao odrasli.

I darovito dijete je dijete! I ono ima potrebu za relaksacijom, igrom, sportom ili jednostavno za „praznim hodom“, odmorom. Kao i kod svakog djeteta i darovitoj djeci variraju rezultati, ni oni ne mogu uvijek biti u formi te ne mogu u svakoj situaciji dati maksimum svojih sposobnosti. Ponekad poticaj odraslih može biti vrlo koristan da bi dijete pomakli iz loše faze, otklonili nepovoljan utjecaj neuspjeha ili zamora. Ako neko dijete želi prekinuti učenje jezika ili sviranje violine, korisno ga je, s manjim oblikom pritiska, navesti da još neko vrijeme nastavi. Za to vrijeme, pokušajmo otkriti razlog gubitka volje, pa ako znamo, pomozimo mu. Moguće je da nije bilo nekog značajnijeg problema, nego treba izaći iz trenutne negativne faze. Dugoročno, volja odraslih ne može nadomjestiti djetetovu. Zato često moramo razmisliti jesu li naši zahtjevi ili očekivanja previsoki ili neprikladni djetetovoj osobnosti. S posebnom pažnjom trebamo pratiti ako se dijete zapravo ne suprotstavlja, ali nastupe fizički simptomi ili ponavljajuća blaža oboljenja. Sumnjiva mora biti i situacija ako nekog školarca često boli glava ili svako malo zbog grlobolje mora ostajati u krevetu. Pritužbe mogu imati i druge razloge, ali uvijek vrijedi provjeriti i mogućnost povećanog opterećenja.

Preopterećenje može uzrokovati da roditelj svoje dijete zbog intelektualne zrelosti i izuzetne sposobnosti izražavanja tretira kao odrasliju osobu nego što uistinu jest, te od njega očekuje da shvati i problema za koje još nije dovoljno zreo. Dijete koje može briljantno riješiti izuzetno složen logički zadatak ipak nije sposobno riješiti bračni problem svojih roditelja, pa ni razumjeti ga.

Nezadovoljavajuća postignuća

Često teret pada na leđa pedagoga jer osjeća da učenik ne postiže onakav rezultat koji on od njega očekuje. Uvjeren je u to da su mu postignuća ispod razine njegovih sposobnosti. U pozadini toga

mogu stajati smetnje u učenju (Gyarmathy, 2001), nedostaci sociokulturološke situacije, motivacijski ili obiteljski socijalni problemi (Gefferth, 1989). U brojnim slučajevima riječ je o tome da je dijete jače motivirano za aktivnosti izvan škole, možda se brani od maksimalizma nastavnog plana kako bi mu ostalo vremena i energije za aktivnosti koja su mu važnije. Ponekad se događa i da motivacijski utjecaj u troprstenastom Renzullijevom modelu stvarno nije dovoljno jak. Dijete uzalud ima dobre sposobnosti ako zbog slabog angažmana ipak ne može ostvariti rezultate koji odgovaraju njegovoj razini sposobnosti. U ovakvim slučajevima, izuzetno važna može biti uloga nastavnika u pobuđivanju nekog interesa. Prema novijim istraživanjima (Crocker, 2003), kod darovitih učenika s dobrim postignućima, koji su ranije bili procijenjeni kao kronično nezadovoljavajući, u pozadini poboljšanja ističu se dva čimbenika. Djeca su prvo spominjala svoje susrete s nastavnicima koji su ih podupirali, a zatim da su im roditelji priznavali dostignuća u izvanškolskim aktivnostima, te im u slučajevima kada su podbacili nije palo na pamet kažnjavati ih ili im braniti te aktivnosti.

Izolacija od vršnjaka

Nije pravilo da daroviti pojedinac ima komunikacijske smetnje. I kod prosječne djece i kod djece sa slabijim sposobnostima ima onih koja se teško uklapaju među svoje vršnjake. Kod darovitih je to uočljivije. Zato se i za druge smetnje pri uklapanju u neku zajednicu te za smetnje koje potječu iz drugih osobnih problema, okrivljuje darovitost. Istovremeno, činjenica je da darovita djeca često

nemaju strpljenja za svoje vršnjake, nadmoćnija su i smeta im njihovo sporo shvaćanje, nerazumijevanje, „neznanje“. S obzirom na to da su i oni još djeca, ne mogu shvatiti drukčije brige i teškoće odraslih, pa ih netaktnim i bezobraznim ponašanjem odbijaju od sebe. Ni razredu pak nije lako primiti na znanje da netko želi više od njih, da je brži, zainteresiraniji i da teži k postignućima.

Tako daroviti vrlo brzo dobivaju pogrdne titule kao što su „štreber“, „čudak“, „profesor“ ili „šašavi marljivko“. Stoga se događa da pojedinci ulažu ogromne napore kako bi prikrili svoje znanje i često svoju znatiželju drže u tajnosti.

Djevojčice najviše proživljavaju teške muke. U pubertetu, upravo zato, nastoje izbjegavati natprosječne rezultate jer osjećaju da bi time ugrozile svoju žensku ulogu.

Za rješavanje problema nastavnik ima brojne mogućnosti. Prije svega može pomoći tako da darovitom djetetu objasni da ne shvaćaju svi tako brzo kao on i stoga njegovu nestrpljivost ostali tretiraju kao nadmoćnost, mada mu to nije bio cilj. Razredu može pomoći da prihvati dijete s izuzetnim sposobnostima, te da to, umjesto odbacivanja i zadirkivanja, u vlastitom interesu „iskoriste“ i budu ponosni na njega.

Povodom takvog rješenja Ivica je u dobi od 11 godina dospio za „katedru“. Dogodilo se to u jednoj maloj prigradskoj školi, gdje je Ivica, koji zamuckuje i nosi naočale, održao zapanjujuće predavanje iz povijesti. Nastavnik povijesti nagrađivao je razred time da bi redovito zadnjih deset minuta svoga sata prepustio Ivici koji bi na zanimljiv način, bez zamuckivanja, govorio o tome što je pročitao. Moglo se čuti o grčko-perzijskim ratovanjima, otkriću Amerike i križarskim ratovima. Djeca su uživala u informacijama koje su im proširivale vidike, a ova je uloga i Ivici osiguravala priznanje, te mu pomagala u uklapanju u zajednicu.

Neravnomjeran razvoj

Darovitost možemo definirati i kao ubrzani razvoj određenog dijela ličnosti. Kod darovite djece, brzi intelektualni razvoj daleko prednjači pred tjelesnim, emocionalnim i socijalnim razvojem primjerenim za njegovu životnu dob. Ovu pojavu Terrasier (1998) naziva disinkronija. Često, kada dijete dospije u školu, već odavno zna čitati, ali mu pisanje predstavlja ozbiljan problem jer mu koordinacija nije još dovoljno razvijena (odstupanja između intelektualnog i psihomotornog razvoja). Zabluda je da od intelektualno naprednog djeteta odrasli automatski očekuju emocionalne reakcije i socijalna ponašanja u skladu s njegovom pameću. Dijete za to još nije sposobno jer se na tim područjima nalazi samo na razini svoje dobi, a događa se i da zaostaje (odstupanja između intelektualnog,

emocionalnog i socijalnog razvoja). Ako na sebi intelektualno odgovarajućoj razini nađe starije prijatelje, tada teško pronalazi zajednički jezik, ne samo zato jer ga stariji smatraju premladim, već i stoga što ne raspolaže onim socijalnim sposobnostima koja su neophodna za stvaranje prijateljskog

zajedništva sa starijima. Tada postoji potreba za pedagoškom taktičnošću sa spremnošću za uživljavanjem i domišljatošću. Uzrok ove poteškoće teško se može iskorijeniti, ali darovita djeca, koja se skladno razvijaju, nauče, uz određenu pomoć, postupati sa svojom nejednakošću, a i okolina se može pomiriti s neobičnostima koje iz toga proizlaze.

Kada je Katica s 8 godina počela učiti engleski jezik, zajedno s dva dvanaestogodišnjaka, često su je zadirkivali zbog nemirnog i nedoličnog ponašanja. Katica je skočila, zavukla se pod stol, počela se igrati sa psom, jednom riječju djetinjasto se ponašala. S čuđenjem i smetnjom primijetili su pak, uz pomoć nastavnikove taktičnosti, da je razigrana curica sve naučila, zadaće pisala bez pogreške, te često, umjesto starijih, davala točne odgovore. Nakon nekoliko mjeseci uskladili su se. Malena je puno preuzela od zrelijeg ponašanja starijih, a oni su se s razumijevanjem smješkali kada bi Katicu zahvatila djetinjasta faza.

Možemo li pomoći? – Možemo pomoći!

U praksi, općenito na području intelektualnih sposobnosti, samo 2-5% djece smatramo potencijalno darovitima. U Mađarskoj 1980-ih godina, u svakoj generaciji 3-6 tisuća djece, smatrala su se intelektualno natprosječnima. Ako se zamislimo, to znači da se jedan nastavnik dnevno vjerojatno susretao s najmanje jednim ili dvoje darovite djece. Otkrivanje i briga o darovitoj djeci prvenstveno su zadaća škole. To nije samo zbog djeteta, nego svih nas jer su upravo ona ta koja mogu najviše učiniti u interesu bolje budućnosti, te s obzirom na to da posjeduju dar darovitosti, oni će biti naši budući čelnici. Nećemo se baviti institucionalnim rješenjima (ubrzavanje i preskakanje razreda, specijalne škole, posebna odjeljenja, razvojni programi te programi za obogaćivanje nastavnih i izvannastavnih predmeta, sekcije za njegovanje darovitosti, ljetne škole, itd.). Donošenjem Zakona o školovanju 1985., teorijske pretpostavke postoje, te možemo pozdraviti da se na sve više mjesta u gradovima i selima množe ovakve inicijative. 1999. dopunom Zakona o školovanju iz 1985. godine (članci 10.3. i 48.1.), među zadatke škola uvrštava se neki oblik brige o darovitoj djeci, što se mora pojaviti i u pedagoškim programima uz odredbu da *darovita djeca imaju pravo na nastavu koja je primjerena njihovim potrebama*.

Darovitoj djeci može se pomoći i na drugi način, a ne samo u okviru specijalnih programa.

Izvan specijalnih programa (ubrzavanje, obogaćivanje, izdvajanje) postoje takva opća metodološka sredstva i stavovi, kojima možemo uspješno doprinijeti razvoju darovite djece. Mnogo ovisi o tome zna li nastavnik primjenjivati odgovarajuće metode za postizanje odgovarajućih odgojnih ciljeva. Važno je često izmjenjivati frontalno poučavanje sa situacijama koje iziskuju grupno rješavanje različitih zadataka, te u učenicima razviti osjećaj vlastite odgovornosti i težnju za cjeloživotnim učenjem (Roeders, 1996).

Često je, vjerojatno, najvažniji stav, stajalište i težnja za pomaganjem, koji u svakom djetetu traži jedinku, neponovljivu osobu, a nepravilnosti ne pokušava bezuvjetno prilagoditi prosjeku, nego ih prihvaća i nastoji shvatiti.

„Tada si mi vjeran, ako me napustiš“ (André Gide)

Velika je sreća i priznanje nastavniku za uspješan rad ako ga daroviti učenik nadmaši i odvaži se za nove putove. Lako je to shvatiti ako jedan umjetnik ili znanstvenik govori o svom životnom putu, a puno teže ako se svakodnevno susrećemo sa zamarajućim i nezaustavljivim mudrovanjem djeteta.

Stoga je velik izazov za nastavnika ako darovito dijete možda brže razmišlja, o pojedinim područjima zna više, postavlja takva pitanja na koja je izuzetno teško odgovoriti i ako je k tome nestrpljivo i postavlja se nadmoćno. Čudna je to situacija jer, općenito, s obzirom na svoj položaj, nastavnik zna više i bolje procjenjuje situacije. Darovita djeca u određenom pogledu ili parcijalnim područjima mogu uistinu nadmašiti nastavnika, ali ipak trebaju pomoć, usmjeravanje i odgoj. Nastavnik mora biti jako uravnotežena, stabilna i samouvjerena osoba i mora posjedovati jak ego kako bi se u ovakvim situacijama znao s tim nositi. Posao mu olakšava ako se pomiri sa situacijom opterećenom dvojbenom napetošću. Mada zna da se svatko može samo truditi biti savršen, što nikad neće postati, ipak pokušava odgovarati onim zahtjevima koje im postavljaju njegovi daroviti učenici.

Koji su to zahtjevi?

Da ima osjećaj za humor

Brojne konfliktne situacije moguće je riješiti humorom, na čemu su brojna djeca zahvalna. Darovita djeca, s obzirom na to da i sama imaju izuzetan osjećaj za humor, često izvrnuto vide situaciju i puno lakše prihvaćaju onog nastavnika koji je sposoban s razumijevanjem i humorom reagirati na neke situacije. Međunarodna i domaća istraživanja jednoznačno su ukazala na važnost ove osobine, koja se dugo vremena smatrala nebitnom.

Da poštuje osjećaje, mišljenja i razmišljanja svojih učenika

Darovita djeca često izražavaju misli koje se razlikuju od nastavnikovih te im je važno da odrasli njihovo sagledavanje uzroka i ideje uzimaju ozbiljno. Nije riječ o tome da uvijek moraju prihvatiti svako mišljenje ili prijedlog, ali neka primijete da dijete samostalno razmišlja, pa čak i ako eventualno nije u pravu. I sama činjenica da se trudi samostalno razmišljati je vrijednost. Stoga neka ohrabruju njegovu originalnost, kreativnost, neuobičajeno razmišljanje i njegove ideje. Mérei piše (1974): „Dobronamjernom suživotu i zajedničkom promišljanju treba dati bezbrojne oznake da bi na jednom kreativnom nastavnom satu dijete ispravak doživljavalo kao samovolju odrasle osobe, a pedagog pak ne mora bezuvjetnim uznemiravanjem smatrati djetetovo suprotstavljanje ili protivljenje.“ Nije problem ako dijete izrazi suprotno mišljenje ili negativne osjećaje. Radije ih trebamo naučiti da to čine u prihvatljivom obliku, s obzirom na to da se raspoloženja lakše drže pod kontrolom ako se mogu otvoreno izraziti bez straha od kazne. Djeci možemo pomoći time da ih naučimo iskreno izražavati osjećaje, a da ne budu prisiljena odgovarati očekivanjima zbog uvriježene pristojnosti.

Da voli svoje strukovno područje, pa se njime oduševljava

Izuzetno je važno i samo po sebi razumljivo, te svi znamo da oko posebnog nastavnika raste i broj darovite djece zainteresirane za njegovo strukovno područje. Oduševljenje nastavnika, njegova radost što interes može podijeliti sa svojim učenicima, preduvjet je za zainteresiranost darovitih. Neizostavno je da i njega zanimaju pitanja njegovih učenika. Može se dogoditi da eventualno ne zna odgovoriti na specifično pitanje usmjereno ka nekom sitnom detalju, a pojačava svoje poštovanje kod djeteta ako prizna i obeća da će potražiti odgovor. Najvažnije je da poštujemo i zadržimo interes djeteta.

Da se usudi primjenjivati individualan pristup

Neka darovitom djetetu da takav zadatak koji ga pokreće ka traženju rješenja, koji ga potiče na daljnja istraživanja, za čije razumijevanje treba uložiti neki napor. Neka ga nauči samostalno raditi, koristiti priručnike, leksikone i knjižnice. Neka omogući učenicima izbor, da bi mogli izabrati zadatke koja su im po volji te da se mogu upoznati s posljedicama svog izbora. Neka pokuša istražiti mogućnosti koje su za njih povoljne i izvan škole.

Da stvori prikladnu klimu unutar razreda

Neka im da takve uloge u razredu (referat, držanje predavanja, pomoć drugima, organizacija programa), koje im omogućavaju uklapanje među razredne kolege. Tada bi mogli naučiti prepoznati i razumjeti osjećaje i očekivanja drugih, te naučiti kako njihovo ponašanje utječe na osjećaje i ponašanje drugih. Već smo ukazivali na to da darovitoj djeci teško pada biti obazriv prema drugima, razumjeti ostale, mada i to treba naučiti kao što i njegovi vršnjaci trebaju znati prihvatiti njihovu različitost i posebnost.

Da im pomaže pronaći mjesto u svijetu

Nikome nije lako pronaći svoje mjesto. Zbog raznih interesa i kritičnosti, darovita djeca često i prije puberteta intenzivno traže svoje mjesto u društvu. Trebaju pomoć ili praktične smjernice za utvrđivanje svojih ciljeva, „životnih filozofija“ i vrijednosnih sustava. Osim roditelja i nastavnika ima veliku mogućnost i odgovornost u tom kreiranju. S obzirom na to da se s djetetom susreću u različitim situacijama, svaki od njih ga bolje poznaje iz svoje perspektive. Značajno je, dakle, da uzajamno obraćaju pažnju na mišljenja onog drugog.

Na kraju, ne možemo dovoljno naglasiti kako je uz svaku sustavnu mogućnost najvažnija namjera da se darovito dijete prikladno razvija. Dobra namjera, oduševljenje i hrabrost da se za boljitak iznimnog djeteta može i treba odstupiti od utabanih pedagoških navika, često pomaže više nego bilo koji obrazovni program ili specijalizirani tečaj.

Završna riječ

Cilj je ove knjižice bio pružiti uvodne temeljne spoznaje koje se odnose na darovitost. Uz njih otkrivanje darovite djece može postati lakše. Željeli bismo doprinijeti stvaranju gledišta koja darovitost ne mjere isključivo uspješnošću na natjecanjima. Skrećemo pažnju na to koliko su kreativnost, raznolikost i individualan razvoj važni kod djece koja izražavaju potencijalnu darovitost, ako ih uspijemo razaznati. Moramo živjeti sa sviješću da je rad s darovitom djecom rijetko idealan te da određene poteškoće u pravilu postoje. Ipak, jedan od najvećih užitaka pedagoškog rada jeste zadaća oživljavanja klice darovitosti u našim učenicima.

Prilog

Popis karakteristika za nastavnike

Popis karakteristika sadrži osobine koje se često pojavljuju kod darovite djece učeničke dobi, a može pomoći prilikom otkrivanja darovitosti. U slučaju pojedina djeteta pregledajte ovaj spisak te utvrdite koje su i koliko je karakteristika značajno za to dijete. Što veći broj karakteristika opisuje upravo vašeg učenika. Zato je vjerojatnije da je on i darovito dijete. Prilikom prosuđivanja svojih učenika pazite da u vašoj procjeni, njegovo dobro ponašanje, uredna vanjština, želja za uspjehom, poslušnost i socijalna prilagodljivost, ne igraju glavnu ulogu. Nadalje, savjetujemo da svoje dojmove podijelite s djetetovim roditeljima kako bi zajedno s njihovim dojmovima i zapažanjima što pouzdanije stvorili sliku o nekom djetetu.

Moj učenik

- je općenito zainteresiran za školu;
- ima saznanja o najrazličitijim područjima;
- brzo pamti gradivo, informacije i iste može lako citirati;
- ima brz tempo učenja i rada, a intelektualne aktivnosti ga vesele;
- radi samostalno, više voli pojedinačan rad, ima samopouzdanja te iziskuje puno slobode u svojim aktivnostima i kretnjama;
- bitno je napredniji od svojih vršnjaka u pogledu znanja, sposobnosti i općeg razvoja;
- tip je vođe, sklon da svugdje preuzme ulogu voditelja;
- ima puno hobija, širok krug interesa i svestran je;
- dobro može apstraktno razmišljati, raspoznavati probleme, analitički napisati stvari i pronalaziti razne načine dobivanja rješenja;
- kreativno razmišlja, ima originalne ideje, voli neuobičajene načine rješavanja problema i uvijek iskazuje nove zamisli;
- u pojedinim situacijama briljira;
- na jednom ili više umjetničkih područja, npr. u glazbi, crtanju ili glumi raspolaže dobrim sposobnostima;
- ima bogat rječnik, lako i raznoliko se izražava;
- samovoljno puno čita, preferira knjige za odrasle unatoč njihovoj težini;
- voli i često koristi leksikone, enciklopedije, rječnike;
- jedna njemu interesantna stvar toliko ga zaokuplja da zaboravlja na svoju okolinu i tada ima izvanrednu koncentraciju;
- briljantan je u rješavanju matematičkih zadataka;
- brzo shvaća skrivena načela u problemima, brzo uspijeva uopćavati;
- može sistematski razmišljati i raditi, voli strukture i uređenost, npr. matematičke sustave;
- u razmišljanju je fleksibilan, lako mijenja pozornost s jedne na drugu stvar;
- interesiraju ga tehnički predmeti i neuobičajeno je spretn u konstrukcijskim igrama;

- u sportovima je spretan, ima dobru motornu koordinaciju;
- pojedine ga stvari potpuno okupiraju te ih pokušava u potpunosti shvatiti, traži logična rješenja i „trezvene“ odgovore;
- kritičan je prema sebi i drugima, teži ka savršenstvu;
- zaokupljaju ga „velika“ životna pitanja (Bog, smrt, moral, politika);
- ima izuzetan smisao za humor.

Korištena i preporučena literatura

Bloom, B. S. (1982). The Role of Gifts and Markers in the Deveopment of Talent. *Exceptional Children*, 48., 6., 510–522.

Crocker, T. (2003): Underachievement: Is our vision too narrow and blinkered? *Gifted and Talented, the Journal of the National Association for Gifted Children*, Vol. 7. Nr. 2. 2–7.

Cvetković-Lay J., Sekulić-Majurec A. (2008). *Darovito je, što ću s njim? drugo izmijenjeno izdanje.* , Zagreb: Alinea-Bistrić.

Cvetković-Lay J. (2010). *Darovito je, što ću sa sobom?, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje.* Zagreb: Alinea-Bistrić.

Gagné, F. (1991): Toward a differentiated model of giftedness and talent. In: N. Colangelo and G. A. Davis (Eds.): *Handbook of Gifted Education*. Boston: Allyn and Bacon, 65–80.

Gibran K. (2001) *Prorak*. Zagreb: Zagrebačka naklada, .

Renzulli, J. S, (1978). What makes giftedness? Re-examining of a re-examination of a definition. *Phi Delta Kappan*, 60, 180–184.

Roeders, P., Gefferth, É. (2013). *Tajne učinkovitog učenja, Dinamika aktivnog učenja i poučavanja.* Zagreb: POU.

Siegler, R. S., Kotovsky, K. (1986): Conclusions and integration. In: Sternberg, R., Davidson, J. E. (Eds.). *Conceptions of Giftedness*. New York: Cambridge University Press.

Soller, J. (2000). Re-Occurring questions about giftedness and the connections to myths and realities. *Gifted and Talented, the Journal of the National Association for Gifted Children*, Vol. 7. Nr. 2. 42–48.

Sternberg, R., Davidson, J. E. (Eds.). (1986): *Conceptions of Giftednes*. New York: Cambridge University Press.

Terman, L.M., et al. (1925). *Genetic Studies of Genius, Volume I: Mental and Physical Traits of a Thousand Gifted Children*. Stanford (CA): Stanford University Press.

Sadržaj

Predgovor hrvatskom izdanju	5
Predgovor četvrtom mađarskom izdanju.....	6
Uvod	7
Zašto se trebamo baviti darovitom djecom?	9
Što „običan čovjek“ misli o darovitosti?.....	11
Teorijska pitanja darovitosti	15
Koje je dijete darovito?	22
Problemi povezani s darovitošću	27
Možemo li pomoći? – Možemo pomoći!	33
Prilog.....	37
Korištena i preporučena literatura	39

2020

Kao pročelnica Odsjeka za psihologiju obrazovanja Mađarske akademije znanosti, dr. Éva Gefferth bavi se istraživanjem karakteristika osobnosti i razloga zbog kojih daroviti i talentirani učenici postižu ispodprosječne rezultate. Bila je suosnivačica i predsjednica mađarske Udruge za darovitu i talentiranu djecu, članica odbora Europskog vijeća za visoke sposobnosti (ECHA) te je organizirala i predsjedala drugom konferencijom Europskog vijeća za visoke sposobnosti u Budimpešti 1990. godine. Također se bavi izgradnjom kapaciteta učitelja, ravnatelja i drugih odgojno-obrazovnih radnika na području aktivnog učenja i poučavanja, učinkovitog i odgovornog poučavanja, suradničkog učenja i međuljudskih odnosa, u Mađarskoj te u nekoliko drugih zemalja diljem svijeta.

Već dugi niz godina dr. Mária Herskovits radi kao savjetnica za profesionalnu orijentaciju. Bavi se istraživanjem odnosa između kreativnosti, motivacije i osobnosti darovite djece i njihova razvoja ovisno o njihovom socio-kulturnom okruženju. Bila je suosnivačica i potpredsjednica mađarske Udruge za darovitu i talentiranu djecu, članica odbora Europskog vijeća za visoke sposobnosti (ECHA) te ravnateljica Centra za darovite učenike u Budimpešti koji je organizirao dodatne programe, ljetne kampove, stručno usavršavanje učitelja te je služio za savjetovanje roditelja i učitelja darovite i talentirane djece. Koautorica je i profesorica na dvogodišnjem postdiplomskom studiju za odgojno-obrazovne radnike "Odgojno-obrazovni radnici kao stručnjaci za darovitost" na Sveučilištu Eötvös Lóránd u Budimpešti.